

Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч

Пінская шляхта

п'еса

Асобы

Кручкоў – станавы прыстаў.
Піскулькін – яго пісарчук.
Ціхон Пратасавіцкі.
Куліна – яго жонка.
Марыся – іх дачка.
Іван Цюхай-Ліпскі.
Грышка – яго сын.
Цімох Альпенскі.
Базыль Статкевіч.
Харытон Куторга.
Дзесяць іншых асоб.
Дзесяцкі.

Дзея адбываецца ў ваколіцы О... паміж балотаў, у глушы Пінскага павета. Сцэна паказвае шляхецкую ваколіцу. Гаспадарскія будынкі раздзелены садамі з боку сцэны – хата заможнага гаспадара; пры ёй – лаўка.

З'ява I

Марыся (*седзячы на лаўцы, прадзе і прыпявае*)

Цяжка жыці мне, дзяўчаці,
З міленькім ў разлуцы, –
Лае бацька, лае маці,
Што сэрцайка ў скуцы.
Годзе сядзець над прасніцай, –
Я хачу быць маладзіцай!
Маці кажа: век малыды,
Ой, ты яшчэ мала!
А сама ўжо ў гэты годы
Бацьку пакахала.
Годзе сядзець над прасніцай, –
Я хачу быць маладзіцай!

Ой, так! Няхай ганіць бацька, няхай лае маці, а я люблю Грышку і любіць яго век буду. Ой, бедныя ж нашы галованькі!.. Што гэта за дур напаў на бацькоў? П'яныя завяліся ды пабіліся з сабою за шляхецтва, а мы з Грышкам праз тое гаруем і ныем. Яго бацька падаў на майго ў суд скаргу, і сягоння прыедзе ў ваколіцу найяснейшая карона* на прасоку. У ім цэлае наша спасенне. Як прыедзе, дык мы з Грышкам паклонімся яму ў пояс ды будзем прасіць ды маліць, каб ён пагодзіў нашых бацькоў ды каб яны дазволілі нам пажаніцца. А ён такі сярдзіты, не дапускай ты госпад! Як наставіць адзін вус угору, а другі ўніз ды крыкне: па найяснейшаму ўказу! – то бацькі спалохаюцца ды зладзяць нам вяселле... Ды што гэта зрабілася Грышку? (*Грышка паціху паказваецца з-за дзерава, крадучыся да Марысі*). Баюся, каб не

паўставалі бацькі, – нельга было б пабачыцца з ім. (*Устаўшы, пахаджваючы па сцэне, гаворыць.*) Ой, Грышка, Грышка! Ты штось цяпер зрабіўся вельмі лянiвы. Табе, пэўна, сэрца цяпер так ужо не ные па мне... Як прыйдзе, дык пакажуся перад ім сярдзітаю і хоць будзе прасіць і маліць, каб пацалавала, дык не пацалую. Дальбог, што не пацалую!

* *Даўней асэсараў, або засядацеляў, а потым станавых прыставаў, таму што першыя выбіраліся падчас шляхецкіх выбараў, а другія назначаліся ўрадам, – пінская шляхта велічала найяснейшай каронай.*

З'ява II

Грышка і Марыся

Грышка. Дык я ж і прасіць не буду, сам цябе пацалую.
(Цалуе яе.)

Марыся. Ах, Грышка, нядобры! Як ты спалохаў мяне, гневаюся не жартам!..

Грышка. Гневаешся? Няпраўда! А чаму ж ты на мяне так міленька пазіраеш?

Марыся. Так, са злосці!.. Нягодны, дзе ты забаўляўся? Гэта ж зараз прыйдуць бацькі, а мы так многа маем з табою перагаварыць.

Грышка. Выбачай, мілая Марыся, – чуць золак, я з'ездзіў ужо да места, кінуўся ў ногі асэсару і прасіў, каб ён узяў нас пад сваю апеку.

Марыся. Трэба было завезці які гасцінчык.

Грышка. Дык я ж завёз яму двух зайцоў, тры пары цецерукоў ды кадобчык мёду. Ён усе прыняў ласкава і сказаў, што сёння ж прыедзе на разборку справы майго бацькі з тваім. Ой, наварылі бацькі сабе кашы, будзе што есці! Ён вельмі сярдзіты, – бо адзін вус калом угору стаў. Будзе вазня!

Марыся. Дай Бог, каб гэта каша нам зубоў не папрышчыла!

Грышка. Ён дакляраваў зрабіць нам вяселле. На Богу ды на ім – уся наша надзея.

Дуэт

Паклаўшы надзеі на Бога,

Чаго ж гараваць?

Прысяглі любіці да гроба, –

Дык будзем жа ждаць.

Хоча няшчасная доля
Навек разлучыці, –
А Бог скажа: мая воля
Ім з сабою жыці!
Не памогуць злы языкі,
Ні бацькоў старожа, –
Ён жа такі пан вялікі,
Што хоча, то зможа!

З'ява III

Тыя самыя. Ціхон Пратасавіцкі і яго жонка Куліна

Ціхон. Хрэн табе ў вочы, – жонка, а жонка! Хадзі да паўзірайся, як дачка твая з Грышкам Цюхайчыкам галубіцца!

Куліна *(за сцэнай)*. Хто? Дачка? Бойся Бога, ды яна ж яшчэ малая. *(Уваходзіць.)*

Ціхон. Які чорт малая! Хрэн табе ў вочы, – хадзі палюбуйся!

Марыся. Якая ж я малая, калі мне на Спаса скончыцца семнаццаць год?!

Куліна. Маўчы ты, хітрая лісіца! Бачыш ты, як яна сора палічыла гады!

Ціхон. Ах ты, чортаў сыну, – хрэн табе ў вочы! Не годзе таго, што бацька да жывога мяне пакрыўдзіў, назваўшы не шляхціцам, дык яшчэ сыноч дачку нам баламуціць.

Грышка. Ды я ж яе люблю і хачу з ёю жаніцца...

Ціхон. Ось я цябе так пажаню, як твайго бацьку! Жонка, а жонка! Дай мятлу, – хрэн табе ў вочы!

Грышка. Што хочаце, тое рабіце, а ўсё-такі Марыся будзе мая! *(Да Марысі.)* Бывай здарова! *(Выходзячы, спатыкаецца з Куторгам і збівае таго з ног, Марыся ўцякае ў хату.)*

З'ява ІV

Тыя ж і Куторга

Куторга. Ах, ты, паганец! (*Устаючы.*) Татарын ты нехрышчоны! Вот збіў мяне, як шведаў Хадкевіч пад Кіргольмам. Пачакай жа, я ж табе не дарую гэтай штуці, – не цяпер, то ў чацвер. (*Вітаецца.*) Дзень добры, пане Пратасавіцкі! Здарова, пані Пратасавіцкая! (*Цалуе яе ў руку.*) Відна, відна, – дзякуй богу! Здаровы, як рыжкі баровы... А я к вам з вялікаю навіною. Не ведаеце? Толькі што пан асэсар прыехаў, а такі сярдзіты, не дапускай госпад! Як ліхі татарын. Як толькі ўехаў у ваколіцу ды стаў каля Бэркі, дык зараз і закрычаў – дзесяцкіх, соцкіх! Сабраць усю шляхту да Ціхона Пратасавіцкага, ды каб Іван Цюхай-Ліпскі прыйшоў з сынам туды ж.

Ціхон. Хрэн яму ў вочы, – будзе бяда, будзе! Гэты сабака Ліпскі падаў на мяне ў суд, што я яго адлупцаваў, дык вот і асэсара прыслалі. Ну, абдзярэ, як ліпку!

Куторга. Вот дзіва, – на тое ён і асэсар! Заўваж толькі – у яго і рукі даўжэй, як у другіх людзей. Ты ведаеш яго прышавесць: чырвонае – белае ўсё перадзелае.

Гдзе унадзіцца юрыста,
Вымеце хату дачыста,
Такіх дзіваў нагаворыць,
Так многа кручкоў натворыць,
Што, пачасаўшы затылак,
Не рассупоніш памылак.
Не дасі, – цябе замучыць.
Добра стара казка вучыць:
Дзярэ каза ў лесе лозу,

Воўк дзярэ у лесе козу,
А ваўка – мужык Іван,
А Івана – ясны пан,
Пана ўжо дзярэ юрыста,
А юрысту – д'яблаў трыста!

Ціхон. Хрэн табе ў вочы! Добра табе прастарэкаваць, калі няма на шыі бяды. Ось скажы лепш, што рабіць? Пане Куторга, ты ж такі пісьменны чалавек, – можаш падаць разумную раду.

Куторга. А прымеце ж чэсна маіх сватоў да вашай Марысі?

Куліна. Бойся Бога, пане Куторга, – яна ж яшчэ маладзенькая! Гэта ж дзіця горкае.

Ціхон. Які чорт дзіця, калі з хлопцамі цалуецца!

Куторга. Дык чаго ж чакаць! Гэта, кажуць, кепскі тавар: мый ды чашы, потым спяшы, – заплаці каму, каб вывез з даму.

Ціхон. Добра, пане Куторга, – бяры сабе дачку, і пасаг дам, толькі зрабі ласку: выцягни з бяды.

Куторга. Як чорта з балота.

Куліна. Парадзь, пане Куторга, – ты ж такі чалавек бывалы і па судах цягаўся.

Куторга. Ну, я гатоў вам удружыць, толькі як ваша дачка захімерычыцца ды адцураецца ад мяне, то што тады? Вы ж ведаеце прыпавесць: даганяючы не нацалавацца.

Ціхон. Ратуй, ратуй, пане Куторга! Марысю ты ладам угамоніш, – чалавек ты разумны. Як падпусціш лёстачак, як падплывеш селезнем, дык яна і расплывецца.

Куторга. То ведаеце што, пане Пратасавіцкі? Як прыйдзе к вам асэсар, то стаўляйце мяне ў сведкі; хоць я і не бачыў,

але буду сведчыць, што ён цябе біў, а ты толькі бараніўся. Не жаль для Марысі скрывіць душою. Толькі ж, пані Пратасавіцкая, прышліце сюды Марысю, каб я мог з ёю пагаварыць ды ўгаманіць дурную, бач, каб не цуралася разумнага чалавека.

Куліна. Памагайце толькі майму Ціхону, а ўжо Марыся будзе ваша; я ёй сама ладам напілюю вушы... Пойдзем, Ціхон, прыгатуемся, каб па-гаспадарску прыняць найяснейшую карону. А ты, пане Куторга, пачакай, – зараз прышлю Марысю. *(Выходзіць з Ціхонам.)*

З'ява V

Куторга (адзін)

Куторга. Ну, хвала Богу, бацькоў удалося атуманіць! Цяпер трэба пайсці ў галаву па розум, каб дзеўку амарочыць. Прынадны, бач, кусочак. *(Цалуе пальцы, як бы смакуючы.)* Тварык – як сонейка яснае, шчочкі – як малінкі красныя, губкі – моў тья каралі, а як засмяецца срэбным галасочкам ды вышчарыць зубкі – то, здаецца, бачыш два перлавыя шнурачкі. Ды і пасаг мае гаспадарскі: адна ў бацькоў, а стары грошы асьмінаю мерыць; у гумне поўна, у хаце дастатак, і абора багата. Добра гутарка кажа: калі абора цячэ, – гаспадыня бліны пячэ, а калі гумно цячэ, – гаспадар з хаты ўцячэ. Дык няхай жа дзень у дзень блінамі гасцей прымае. Праўда, век не схожы: я ўжо шосты дзесятак дажываю, а яна – семнаццаты гадок. Будзе клопату нямала, – о-ей! Не раз пачашу патыліцу, – моладзь, як пчолы ў вуллі, будуць аблягаць маю хату; прыцяляў копамі лічыць буду. Дык што ж рабіць? Не я першы, не я апошні, – дурных дзядоў нямала на Божым свеце. Каб сарваць такую прыгожую і багатую кветачку, не шкода і ў балоце пакачацца.

Хто на старасць парыскуе,
Той хоць часам бяду чуе.
А пры маладзенькай жонцы,
Пры руплівай гаспадыньцы
Быць філосафам – то значыць:
Не бач, што не трэба бачыць.

(Выцягвае над галавою пальцы, паказваючы рогі.)

Вырастуць над галавой грушы,
Думай, што даўгія вушы.
Гуляе жонка паночы, –
Ты мэрам спіш, зажмур і вочы.
Тады табе – жыццё небам:
Ўсялякім тваім патрэбам
Жонка рада дагадзіці;
Стане крэпка ця любіці.
Скажа: муж мой, хоць старэнькі,
Ды разумны і міленькі!

Так, так! У цяперашнім разумным веку хочаш спакойна жыць? Будзь філосафам: бачыш – не бачыш, чуеш – не чуеш, – ба, ба, бы! Ды вось і Марыся ідзе сюды. Якая красачка! Гледзячы на яе, аж слінка па губах цячэ. Ану, Куторга, падпусці ёй лёстачкі...

З'ява VI

Марыся і Куторга

Куторга (*салодка пасміхаючыся, заляцаецца*). Дабрыдзень, панна Мар'яна!

Марыся (*сарамліва*). Дабрыдзень, пан Куторга!

Куторга. А як панна Мар'яна прыгожа выглядае, які свежы тварык, моў ружачка толькі што з пучка! З якой нецярпячай я ждаў шчаслівага моманту, каб пацалаваць беленькую ручку панны. (*Падыходзіць з камічнай зграбнасцю і цалуе руку Марысі. Тая, адступіўшы назад, абцірае руку фартушком.*) Панна Мар'яна! Вы не чуеце, вы не ведаеце, як я вас крэпка люблю, як па вас нью.

Раманс

Рвецца маё сэрца да красенькай розы,

Быццам бы пры колах атоса із лозы.

Па панне Мар'яне душа ўся сумуе,

Быццам бы зязюля жалосна кукуе.

Як не бачу панны, жыццё мне – магіла,

Галоўцы цяжэнька, уцякае сіла.

Ой, высах я, высах, як лапаць у печы!

Горка ж мая доля, хто мяне улечы?

Як цетраў ў лясочку жалосна балбоча,

Так мае сэрцайка да панны сакоча.

Ні верашчака, каўбасы дзялянка, –

Нішто не смакуе без цябе, каханка!

Дам табе зэгар вялікі, як рэпа,

Няхай ён пры сэрцы крэпка тваім клепа

Ды напамінае, як цяжка я ною